Prolegomene pentru o re-definire transdisciplinară a conceptului de Tradiție

Marin GRIGOREAN*

> „Soarele este născut și produs de toate stelele. El este lumina extrasă din natura universală și, la rândul lui, el strălucește în natura universală a acestei lumi, în care este legat cu celelalte stele, ca și cum ar face cu ele toate o singură stea”? (Jakob Böhme, *L'Aurore naissante*).

Key-words: *transdisciplinarity*, *spiritual information*, *levels of Reality*, *complexity*, *unity*, *levels of knowledge*

Ne propunem în acest microstudiu să descifrăm creator reflecțiile fizicianului teoretician și filosof Basarab Nicolescu, fondatorul transdisciplinarității[1], privitoare la o re-considerare axiologic-umanistă a Tradiției, în contextul unor inovatoare configurații epistemologice care își pun amprenta în direcțiile de cercetare actuale:

> Viziunea transdisciplinară ne propune luarea în considerare a unei Realități multidimensionale, structurată pe niveluri multiple, care să înlocuiască Realitatea, pe un singur nivel, al gândirii clasice (Nicolescu 2007a: 27).

Scrierea cu majusculă a acestui concept – catalizator hermeneutic al problematicii abordate, își poate găsi o justificare în accentuarea dimensiunii cosmice, universale a ceea ce se află în interiorul unei culturi sau spiritualități particulare, între ele și dincolo de orice posibilitate de raționalizare discursivă a conținutului său simbolic. Finalitatea propusă este de a decanta accepțiunile termenului de *tradiție*, din perspectiva diacronică a utilizării sale multi- și pluridisciplinare, articulate cu nodurile aplicabilităților sale transdisciplinare, focalizate pe relația dintre *știință* și *Tradiție*. În cartea *Noi, particula și lumea*, Basarab Nicolescu jalonează succint traseele distincte ale două niveluri de cunoaștere, aflate în permanentă interacțiune: *cunoașterea științifică* și *cunoașterea tradițională.*

> Cunoașterea tradițională se întemeiază pe revelație, pe contemplație, pe percepția directă a Realității. La celălalt pol, cunoașterea științifică… e fundată pe comprehensiunea Realității prin mijlocirea mentalului, prin mijlocirea construcțiilor logice și matematice… Cercetarea tradițională acordă o mare însemnătate corpului,

* Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România.

[1] „Apărut acum trei decenii aproape simultan în lucrările unor cercetători atât de diferiți, precum Jean Piaget, Edgar Morin, Eric Jantsch și mulți alții, acest termen a fost inventat în epocă pentru a exprima nevoia unei transgresiuni jubilatorii a frontierelor dintre discipline, mai ales în domeniul învățământului, nevoia depășirii pluri și interdisciplinarității” (Nicolescu 2007a: 5).

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

> senzației, sentimentelor, credinței, în timp ce cercetarea științifică exclude propriul corp al cercetătorului, senzațiile, sentimentele, credința din domeniul observației și al formulării „legilor”… Gândirea tradițională a afirmat mereu că Realitatea nu este legată de spațiu-timp: ea este… La celălalt pol, cercetătorul științific este obligat să postuleze existența unei Realități „obiective”, separate, independente de orice observație sau măsură și care este definită obligatoriu în spațiu și în timp… Cercetarea tradițională reclamă dreptul la experiența necomunicabilă prin limbajul natural. Experiența tradițională este unică, totală, depășind categoriile logice obișnuite. Dimpotrivă, experiența științifică este comunicabilă… Cunoașterea tradițională reclamă… *dreptul la ineficacitate* pe planul materialității spațio-temporale, pe planul materialității direct observabile… În schimb, știința se interesează esențial de „corpul exterior”, de eficacitatea maximă pe planul materialității directe (Nicolescu 2002: 159–161).

Intrând în sfera cunoașterii revelate, Tradiția își extrage conținutul din zona alogică a Terțului Ascuns, locul fără loc al tuturor spiritualităților, culturilor și religiilor, in-formate de o conștiință transgresivă și fractală a Realului[2]. Paradoxul coexistenței multiplelor coagulări ale informație spirituale la traversarea *nivelurilor de Realitate*[3] rezidă în medierea Tradiției ca punct de convergență, dialog și întâlnire între epistemele și viziunile despre om și lume care au configurat istoria umanității. *Rigoarea, dialogul, deschiderea şi toleranţa* sunt chei axiologice care deschid orizontul transcultural al atitudinii transdisciplinare, configurate în complexitatea lor în articolele *Cartei Transdisciplinarității*:

> *Rigoarea, deschiderea şi toleranţa* sunt caracteristici fundamentale ale atitudinii şi viziunii transdisciplinare. *Rigoarea* în argumentaţie, care ia în seamă toate datele existente, este cea mai bună barieră în calea derivelor posibile. *Deschiderea* implică acceptarea necunoscutului, neașteptatului și imprevizibilului. *Toleranţa* este recunoașterea dreptului de a susține idei și adevăruri contrare acelora pe care le împărtășim noi înșine (Nicolescu 2007a: Articolul 14).

Din punct de vedere etimologic, cuvântul *tradiție* provine din latinescul *tradere*, însemnând *a remite*, *a transmite*, integrând în conținutul său semantic o contradicție hermeneutică. La un prim nivel de comprehensiune și interpretare

[2] Basarab Nicolescu distinge *Realitatea* de *Real*, introducând o nouă noțiune: *nivel de Realitate. Realitatea* este ceea ce *rezistă* experienţelor, reprezentărilor, descrierilor, imaginilor ori formalizărilor noastre matematice iar *Realul* este voalat pentru totdeauna, nefiind accesibil cunoașterii. Prin recuperarea sensului pragmatic și ontologic al termenului de *realitate*, se depășește înțelegerea sa ca fiind doar rezultatul unui acord intersubiectiv, redându-i-se dimensiunea *trans-subiectivă*, în măsura în care Natura participă ca un principiu activ, cooperant la ființa lumii: „Natura este o imensă și inepuizabilă sursă de necunoscut ce justifică însăși existența științei” (Nicolescu 2007a: 5).

[3] Prin *nivel de Realitate* înțelegem un ansamblu de sisteme invariant la acțiunea legilor generale: „Ceea ce este considerat fundamental la un nivel de Realitate bine determinat, poate fi cu totul accidental la un nivel superior. Și invers: ceea ce este accidental într-un anume nivel de Realitate, poate fi conform legilor pe alt nivel de Realitate. Este singurul sens raţional pe care, în particular, pot să-l acord cuvântului «miracol». Miracol înseamnă intervențiile unor legi de la nivel superior într-un nivel inferior. Legile unui nivel inferior depind mai mult de circumstanțele apariției lor decât de legile unui nivel superior. [...] Vom spune că două niveluri de Realitate sunt *diferite* dacă, trecând de la unul la celălalt, există opoziție a legilor și opoziție a conceptelor fundamentale (cum este, de pildă, cauzalitatea)” (Nicolescu 2007a: 65).

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

conceptuală[4], semnficația noțiunii de *tradiție* este legată de un mod de a gândi sau de a acționa, care este o moștenire a trecutului, având relații sinonimice cu lexemele *datină* și *obicei*. Al doilea nivel se articulează în termenii lui Antoine Faivre, potrivit cărora *tradiția* este definită astfel:

Ansamblul doctrinelor și practicilor religioase sau morale, transmise prin veacuri, la început prin cuvânt sau exemplu, și totodată ca ansamblul informațiilor, mai mult sau mai puțin legendare, referitoare la trecut, transmise mai întâi oral din generație în generație" (Faivre 2007: 13–50).

În cartea sa *Căi de acces la esoterismul occidental*, Antoine Faivre distinge trei căi de acces la Tradiție:

- cea puristă sau severă, fundamentată pe existența une Tradiții *primordiale*, de origine non-umană, abandonată și dipărută treptat de-a lungul istoriei umanității, având ca reprezentant pe René Guenon;
- calea istorică, focalizată pe *modurile emergenței* prin diverse tradiții;
- calea umanistă, deschisă *cosmodernității*, care ia drept temei lumea, lumea disprețuită de reprezentanții primei căi, deoarece ar fi prudusă de *Kali Yuga.*

Basarab Nicolescu optează pentru ultima cale de acces rațional dar neraționalizabil la zona ina-acesibilă a Tradiției veritabile, necontaminate de produsele artificiale ale gândirii binare, mecanicist-reificate a societății contemporane:

> Din coexistența pluralității complexe și a unității deschise își face apariția un nou Principiu al Relativității: nici un nivel de Realitate nu constituie un loc privilegiat de unde se pot înțelege toate celelalte niveluri de Realitate. Acest Principiu al Relativității creează o nouă perspectivă asupra culturii, religiei, politicii, artei, educației, vieții sociale. Și fiindcă viziunea noastră asupra lumii se schimbă, atunci și lumea însăși se schimbă. Noul Principiu al Relativității ne arată că nici o cultură și nici o religie nu constituie locul privilegiat din care pot fi judecate celelalte culturi. Ființa umană, în totalitatea sa deschisă, este locul fără de loc al transculturalului și al transreligiosului, adică a ceea ce traversează și trece dincolo de diversele culturi și religii. Transculturalul și transreligiosul face referire la timpul prezent al trans-Istoriei, care aparține deopotrivă domeniului inimaginabilului și epifaniei (Nicolescu, Dezbaterea 14 – *Cosmodernitatea sau provocările unui concept transdisciplinar* din cadrul Centrului de cercetare a imaginarului *Phantasma*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca).

Precursorul celei de-a treia căi a Tradiției este Jakob Böhme prin consecințele pe plan epistemologic asupra dublei naturi a Naturii. Interacțiunea creatoare dintre valorile inepuizabile ale vieții interioare simbolizate prin Tradiție și descoperirile științei în corporalitatea sistemelor naturale, generează un izomorfism între ciclurile septenare aparținând unor cosmosuri diferite. Știința și Tradiția nu au sens una față de alta, deoarece știința se situează în prima parte a ciclului septenar, în timp ce Tradiția este integrată totalității ciclului septenar, reducerea ciclului septenar la una

[4] „În acest sens, se poate vorbi despre «tradiția academică», despre «tradiția Comediei Franceze» sau despre «tradiția newtoniană». În știință, tradiția reprezintă o încercare de mumifiere, de păstrare cu orice preț a unei anumite teorii sau maniere de concepere a Realității. Este foarte evident că, după această primă clarificare a cuvântului *tradiție*, știința este, în esență, antitradițională, căci ea concepe cercetarea necunoscutului, invenția, sub presiunea faptelor experimentale, a noilor teorii, tot mai bine adaptate la descrierea Realității" (Nicolescu 2007c: 54).

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

dintre triade fiind echivalentă cu dispariția mișcării, deci cu o realitate autodistructivă. Este important de subliniat faptul că problematica abordată în demersul nostru nu se identifică cu o sinteză hegeliană între știință și Tradiție, rezultată printr-o confuzie a multiplelor niveluri de înțelegeri a unor relații sau a unui fenomen, ci concilierea acestor doi poli contradictorii ar putea fi reprezentată printr-un semn care trimite întotdeauna la o Realitate unică și indivizibilă.

> Un punct de contact posibil între știință și Tradiție se găsește astfel în limitele mentalului însuși, limite ce pot fi găsite la rândul lor de către mentalul însuși, de către știința însăși. Mișcarea proprie a științei ajunge la anumite limite, iar de acolo, dacă aceste domenii-limită, domenii-frontieră sunt comune științei și Tradiției, se poate face un salt înspre alt gen de comprehensiune. Altfel spus, punctele de contact se pot găsi în axiomele fundamentale ale științei sau în rezultatele cele mai generale obținute de știință (Nicolescu 2007a: 65).

Limbajul simbolic constituie unul dintre lianturile transdisciplinare dintre știință și Tradiție, deoarece pentru a fi înțeles el necesită o aplicabilitate translingvistică a logicii trenare structurată pe unitatea contradictoriilor finit-infinit, interior-exterior, concret-abstract, mediate de fuziunea subiect-obiect. Semn transorizontic al contextualizărilor hermeneutice fertile ale logicii terțului inclus, simbolul marchează transgresarea gândirii clasice către o nouă logică, care implică un nou limbaj, capabil să exprime trans-semnificativ *legile unității în diversitatea indefinită*. Relativizarea sondării nivelului de organizare simbolică ne permite să captăm într-o străfulgerare intuitivă numărul indefinit de aspecte ale unui simbol. Însă această *relativizare* „nu poate fi prezentă decât dacă simbolul este conceput *în mișcare* și dacă este trăit de cel care se afundă în semnificația sa" (Nicolescu 2007c: 101). Lectura unui simbol este fractală și intim legată de logica terțului inclus, prin particularizarea multireferențialității simbolice în corelație cu un *principiu general de indeterminare*, expresie transdisciplinară a aplicabilității relațiilor de incertitudine ale lui Heisenberg. Scindarea integrității și unificării nivelurilor de ființă în cunoașterea științifică, prin accentul și valorizarea excesiv-reducționistă a gândirii raționale, de tip intelectiv, mecanicist, fundamentat pe construcții logice și matematice, a creat în societatea consumatoristă actuală condițiile favorabile nașterii unor noi valori umaniste, proclamate de *homo sui transcendentalis.* Realitatea transdisciplinară integrează trei componente esențiale: Terțul Ascuns, Obiectul transdisciplinar (nivelurile de Realitate) și Subiectul transdisciplinar (nivelurile de percepție).

Câți dintre căutătorii confortului, securității, câștigului, reputației și recunoașterii sociale, sunt deopotrivă căutători ai Tradiției, ai adevărului despovărat de dorințele limitate la sfera Ego-ului și împărtășind valori durabile, poate chiar imuabile? Câți dintre noi ne re-orientăm atenția spre exersarea unui nou tip de inteligență care să aibă aplicabilitatea ternară a rezonanței inovatoare dintre inteligența corporală, afectiv-emoțională și cea de tip rațional? Eficacitatea asumării Tradiției veritabile, *unice și totale* constă paradoxal în *ineficacitatea* ei, tocmai datorită saltului discontinuu dinspre domeniul logicului, către zona tainică a transraționalului, corespunzătoare nivelului de conștiință transpersonală, singura modalitate de resurecție a Subiectului[5] în lumea reificată în care trăim azi. Un nou

[5] În toate studiile sale, Basarab Nicolescu scoate în relief „problema Subiect/ Obiect care a fost în centrul reflecției filosofice a părinților fondatori ai mecanicii cuantice. Heisenberg, Pauli si Bohr

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

paradox ontologic: re-construcția lumii prin acordul ternar dintre *subiectivitate-intersubiectivitate-transubiectivitate* prin Tradiție ca mediator absolut. Cum putem crea punți între știință și Tradiție, într-o societate în care pericolul reducționismului la una dintre cele două tipuri de cunoaștere poate distruge nevoia imperativă de toleranță, deschidere și dialog? Liantul transcultural, transreligios și transpiritual poate fi creat printr-o re-configurare a postulatelor Tradiției. Prin formularea postulatelor ştiinţei moderne, Galileo Galilei introduce un terţ în efortul ființei umane de re-valorizare a conștiinței sacralității: *natura* cu legile ei.

- Existenţa legilor universale cu caracter matematic
- Descoperirea acestor legi prin experienţa ştiinţifică
- Reproductibilitatea perfectă a rezultatelor experimentale

Basarab Nicolescu propune în *Transdisciplinaritatea – manifest* o re-definire a conceptului de Tradiție, într-o înțelegere ternară transdisciplinară a legăturilor invizibile dintre om-cosmos-sacru.

- Primul postulat al Tradiţiei: existenţa legilor cosmice, universale, de natură simbolică. Postulatul presupune că omul care cunoaşte e la rândul lui cunoscut. Astfel omul conţine în el, potenţial, toate cosmosurile.
- Al doilea postulat al Tradiţiei: posibilitatea de a descoperi prin experienţă interioară legile cosmice universale de natură simbolică. Omul înţelege limbajul Naturii fiindcă, fără om, natura n-ar putea vieţui.
- Al treilea postulat al Tradiţiei: evenimentele produse de experienţă sunt întotdeauna singulare, nereproductibile. De unde necesitatea transmisiunii.

Ternarul epistemologic care întemeiază structural postulateleTradiției este *unitate-unificare-unicitate*, fiecare componentă indicând orientarea coerentă a fluxului de informație spirituală spre realizarea unității deschise a lumii și a cunoașterii. O unitate în diversitate și o diversitate în unitate. Primul postulat este cel al *unității în discontinuitatea* legilor care guvernează lumea cuantică, microcosmosul și macrocosmosul, conștiința rupturii lor pe niveluri diferite de Realitate asigurând continuitatea în discontinuitate prin coeziune și coerență. Deopotrivă actualizare și potențializare în domeniul Terțului Ascuns, Tradiția conferă oricărui căutător autentic cheia conversiunii exteriorului în interior și

---

care, asemenea lui Husserl, Heidegger și Cassirer, au contestat axioma fundamentală a metafizicii moderne: separarea totală între Subiect și Obiect. Partiția binară {Subiect, Obiect} care definește metafizica modernă, este înlocuită, în cosmodernitate, prin partiția ternară {Subiect, Obiect, Terț Ascuns}. Cel de al treilea termen, Terțul Ascuns, nu poate fi redus nici la Subiect nici la Obiect. Natura devine astfel vie. Iar viețuirea socială devine posibilă. În analiza problemelor concrete, ternarul axial al cosmodernității (niveluri de Realitate, niveluri de percepție și niveluri de terț inclus) este mijlocul esențial de investigație, dar el trebuie contextualizat. Putem defini astfel o serie de ternare de niveluri, extrem de utile în soluția problemelor considerate:
niveluri de organizație – niveluri de structurare – niveluri de integrare
niveluri de confuzie – niveluri de limbaj – niveluri de interpretare
nivel fizic – nivel biologic – nivel psihic
niveluri de ignoranță – niveluri de inteligență – niveluri de contemplație
niveluri de obiectivitate – niveluri de subiectivitate – niveluri de complexitate
niveluri de cunoaștere – niveluri de înțelegere – niveluri de ființă
niveluri de materialitate – niveluri de spiritualitate – niveluri de non-dualitate" (Nicolescu, Dezbaterea 14 – *Cosmodernitatea sau provocările unui concept transdisciplinar*, din cadrul Centrului de cercetare a imaginarului *Phantasma*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca).

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

interiorului în exterior, prin recursul la limbajul simbolic. Articularea simbolic-imaginală[6] a vizibilului la invizibil și invers este mediată de Cuvântul Viu – „fulger traversând simultan toate nivelurile de Realitate" (Nicolescu 2007b). Al doilea postulat se referă la *unificarea* nivelurilor de ființă – corp, inimă, spirit, osmoza om-natură fiind posibilă prin crearea unui nucleu interior flexibil. Al treilea postulat, cel al *unicității* nereproductibile a actului creator, generator de originalitate și calitate, are menirea de a configura operele de artă și individualitatea unei culturi care își extrage informația spirituală din conținutul unei Tradiții singulare și universale deopotrivă. Tradiția conferă un sens *verticalității*, la nivelul comprehensiunii limbajului simbolic, operând traducerea unui nivel de Realitate în celălalt, în creuzetul unei alchimii originare a invizibilului convertit în vizibil. Centrul de forță al unei astfel de orientări pe verticală a ființei umane și a lumii este mediat de o metafizică a Logosului întrupat în dinamica tuturor interacțiunilor posibile dintre nivelurile de conștiință și energie care traversează Realitatea transdisciplinară.

Domeniile vieții simbolurilor sunt toate domeniile spiritului: viaţa religioasă, văzută în toată complexitatea ei de rituri şi acte sacramentale, cu limbajul ei specific, cu miturile şi parabolele constitutive, apoi arta cu tot cortegiul ei de limbaje şi modalităţi de înscriere într-o tradiţie ori de creare a unor tradiţii noi. Reprezintă un domeniu al simbolurilor tot ceea ce intră în cultura unui popor (obiceiuri, ritualuri, mentalităţi etc.), vizând întreaga existenţă reflectată de conştiinţa umană şi materializată în semne (Cifor 2006: 244).

Care este logica în care se înscrie gândirea tradițională?

Conținutul ontologic de natură simbolică al viziunii tradiționale este întemeiat pe *logica contradictoriului*, scoasă la lumină și valorificată fertil în filosofia culturii de Stéphane Lupasco, prin aplicabilitatea *logicii terțului inclus*[7] în domenii diferite ale cunoașterii: estetică, filosofia religiilor, antropologie, sociologie. Revendicarea unei legături implicite și subsidiare între lumea cuantică și cea tradițională își găsește justificarea și raționalitatea prin asocierea dintre acele *thëmata* care

[6] „În gândirea transdisciplinară, imaginalul corespunde punctului X de tangenţă între zonele de non-rezistenţă ale Subiectului si Obiectului, care permite comunicarea între Subiect şi Obiect. El ne apare astfel ca locul-sursă al imaginilor nezămislite de organele de simţ. Ca punct, entitate geometrică fără dimensiuni, X transcende activitatea psihică. Imaginalul nu este deci o activitate psihică producatoare de imagini. El este însă accesibil omului aflat într-o stare transpsihică, permiţându-i contemplarea imaginilor, cunoaşterea fără intermediar, faţă în faţă. X este locul sursă al tuturor imaginilor trecute, prezente şi viitoare, care informează şi dă sens Realităţii, prin buclele de coerenţă care traveresează nivelurile de Realitate ale Subiectului si Obiectului. X aparţine Realului aflat în comuniune cu Realitatea. El este însăşi cunoaşterea, în dimensiunea sa de trans-cunoaştere, în plinătatea ternară a *celui ce priveşte* (Subiectul), a *obiectului privit* (Obiectul) şi a viziunii care îngăduie respectiva *privire* (Terţul Ascuns)" (Nicolescu 2006: 76).

[7] După Basarab Nicolescu, introducerea noţiunii de *niveluri de Realitate* permite înţelegerea axiomei terţului inclus. Sensul terţului inclus poate fi explicitat printr-o imagine clară, prin care reprezentăm cei trei termeni ai noii logici – A, non-A şi T – şi dinamismele lor asociate printr-un triunghi la care unul din vârfuri se află într-un nivel de Realitate iar celelalte două într-altul. Dacă se rămâne pe un singur nivel de Realitate, orice manifestare apare ca o luptă între două elemente contradictorii (de exemplu, unda A şi particula non-A). Al treilea dinamism, cel al stării T, se exercită pe un alt nivel de Realitate, unde ceea ce părea neunit (undă sau particulă) este de fapt unit (cuanton), iar ceea ce apărea ca fiind contradictoriu este perceput ca non-contradictoriu. Starea T operează unificarea contradictoriilor A şi non-A, însă această unificare se produce la un nivel diferit de acela unde se situează A şi non-A. Logica terţului inclus nu suprimă logica terţului exclus: ea îi restrânge doar domeniul de valabilitate.

BDD-V2559 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

organizează microuniversul printr-o dinamică a *unității contradictoriului* și *thëmata* ca fațete ale unui simbol. După Gerard Holton, așa-numitele *thëmata* sunt presupoziții ontologice inconștiente, care domină gândirea oamenilor de știință, sub forma unor diade sau triade care persistă în timp. La fel ca entitatea cuantică, infinita varietate a fenomenelor simbolice tradiționale ni se dez-văluie ca fiind expresia unificării termenilor aflați în opoziție din gândirea binară: continuu și discontinuu, simplitate și complexitate, unitate și structură ierarhică, constantă și schimbare. Tradiția trimite la reactivarea intuitivă a unui izomorfism coerent al infinitului mare și al infinitului mic, semn al unificării multiplelor niveluri de Realitate descrise în limbaje spirituale felurite, din zări culturale de pretutindeni. Un rol esențial în dimensiunea paideică a Tradiției îl constituie ternarul epistemologic *traversare-transmitere-trans-misiune*, catalizator al parcurgerii tuturor nivelurilor de Realitate de către informația spirituală.

> Spiritul – care este transmisiunea universală dintre orice trecut și orice prezent ca pasaj al Logos-ului – trebuie să transmită conștiinței de sine – care este transmisiunea singulară a eternității Logos-ului în timpul apropriat trupului său – transmisiunea însăşi şi, prin urmare, Spiritul ca atare (Ciomoș 2006: 92).

Comunicarea simbolică implică deopotrivă o articulare a lui *logos semantikos* cu o metafizică a Verbului întrupat în Cuvântul Viu, reflex al „negentropiei progresive a limba-jului, o *ordine* crescândă, o creștere a infor-mației și a puterii de înțelegere" (Nicolescu 2007c: 91). Funcția operatorie a gândirii simbolice rezidă în *revelarea progresivă a structurii pe niveluri a Realității*. Basarab Nicolescu oferă ca exemplu de corespondență posibilă între o idee științifică și un simbol, o intuiție universală a viziunii unității lumii, *principiul bootstrap*-ului, potrivit căruia

> caracteristicile și atributele unei entități determinate fizic sunt rezultatul interacțiunilor acestei entități cu celelalte particule: o particulă este ceea ce este pentru că toate celelalte particule există în același timp. *Bootstrap-ul* concepe deci natura ca pe o entitate globală, neseparabilă la nivel fundamental (Nicolescu 2007c: 110).

Ca sursă simbolică inepuizabilă și ireductibilă, ideea de *bootstrap* poate să fie corelată cu existența unei conștiințe transpersonale necesară autoconsistenței întregului, prin unificarea aspectelor contradictorii ale Realității într-o unitate deschisă, transimagine arhetipală și actuală a șarpelui ouroboros care își înghite coada.

Încheiem analiza noastră transdisciplinară cu o concluzie care vine să accentueze *relația de complementaritate contradictorie* dintre știință și Tradiție. Chiar dacă ele sunt diferite prin natura, finalitatea, mijloacele, nivelurile de organizare și structurare a lor, interacțiunea lor de rezonanță transistorică se orientează coerent spre același centru – *omul și scara evoluției lui* ca dinamică simbolică a căutării adevărului din toate timpurile.

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

Bibliografie

Braga 2006: Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, Iaşi, Editura Polirom.

Camus 2002: Michel Camus, *Transpoétique. La main caché entre poésie et science*, Trait d'union, Collection *Spirale*, Quebec, Les Éditions Lettres vives.

Cifor 2006a: Lucia Cifor, *Principii de hermeneutică literară*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Cifor 2000: Lucia Cifor, *Poezie şi gnoză*, Timişoara, Editura Augusta.

Ciomoş 2006: *Etre(s) de passage*, Bucharest, Zeta Books.

Corbin 2009: Henry Corbin, *Omul şi îngerul său*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Crăciunescu 2003: Pompiliu Crăciunescu, *Strategiile fractale*, Iaşi, Editura Junimea.

Cristea 2005: Simion Doru Cristea, *Funcţia simbolic-mitică în textul religios*, Cluj-Napoca, Editura Gedo.

Culianu 2006: Ioan Petru Culianu, *Gnosticism şi gândire modernă: Hans Jonas*, Iaşi, Editura Polirom.

Culianu 1995: Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Bucureşti, Editura Nemira.

Eliade 1981: Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Eliade 1991: Mircea Eliade, *Eseuri. Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise şi mistere*, traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Eliade 1994: Mircea Eliade, *Imagini şi simboluri*, Eseu despre simbolismul magico-religios, prefaţă de Georges Dumézil, traducere de Alexandra Beldescu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Eliade 1995a: Mircea Eliade, *Sacrul şi profanul*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Eliade 1995b: Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, cu o prefaţă de Georges Dumézil şi un *Cuvânt-înainte* al autorului, traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Editura Humanitas.

Faivre 2007: Antoine Faivre, *Căi de acces la esoterismul occidental*, volumul I–II, traducere din limba franceză de Ion Doru Brana, Bucureşti, Editura Nemira.

Leloup 2008: Jean-Yves Leloup, *Profunzimile uitate ale creştinismului*, Convorbiri cu Karin Andréa de Guise, din colecţia Ştiinţă şi religie, colecţie coordonată de Basarab Nicolescu şi Magda Stavinschi, Bucureşti, Editura Curtea Veche.

Lupasco 1982: Stephane Lupasco, *Logica dinamică a contradictoriului*, Bucureşti, Editura Politică.

Lupasco 2000: Stephane Lupasco, *Universul psihic*, Iaşi, Editura Institutul European.

Nicolescu 2002: Basarab Nicolescu, *Noi, particula şi lumea*, Iaşi, Editura Polirom.

Nicolescu 2007a: Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea* manifest, ediţia a 2-a, Colecţia Ananta – Studii transdisciplinare, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Iaşi, Editura Junimea.

Nicolescu 2007b: Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*, ediţia a 2-a, Colecţia Ananta – Studii transdisciplinare, traducere din limba franceză de L.M. Arcade, Iaşi, Editura Junimea.

Nicolescu 2007c: Basarab Nicolescu, *Ştiinţa, sensul şi evoluţia – Eseu asupra lui Jakob Böhme*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.

Nicolescu 2009a: Basarab Nicolescu, *Ce este realitatea? – Reflecţii în jurul operei lui Stéphane Lupasco*, traducere din limba franceză de Simona Modreanu, Iaşi, Editura Junimea.

Nicolescu 2009b: Basarab Nicolescu, *În oglinda destinului*, Eseuri autobiografice, Bucureşti, Editura Ideea Europeană.

Nicolescu, Camus 2004: Basarab Nicolescu, Michel Camus, *Rădăcinile libertăţii*, Bucureşti, Editura Curtea Veche.

BDD-V2559 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)

Scrima 1996: André Scrima, *Timpul rugului aprins*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Scrima 2005: André Scrima, *Antropologia apofatică*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Scrima 2008: André Scrima, *Experienţa spirituală şi limbajele ei*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Vasiliu 2010: Anca Vasiliu, *Despre diafan*, Iași, Editura Polirom.
Weil 1999: Simone Weil, *Oeuvres*, Paris, Quatro Gallimard.

Prolegomenon for a Trandisciplinary Re-definition of the Tradition Concept

Proposing, describing and applying the evaluation methods of spiritual information in the re-definition of the Tradition concept represents a paradox, because its multiple representations from different fields of knowledge need taking into consideration an area of non-resistance from the transdisciplinary Reality which can never be evaluated using rational instruments being incomprehensible in a discourse. The success of the deep impact which the spiritual information can have on the durable development of a society is based on the reevaluation of the human spiritual dimension in the context of leveling and materializing of the human being, whose vocation comes from his oneness and his destiny of creator. The Tradition reflects the Sense of transgression and transmission of spiritual information, moving the stress from the informing – forming aspect to the transforming at all the levels of Reality of being – body, mind, and heart. The expectations of interaction between science and Tradition regard the results expected in the internal evolution of man throughout his life. The dynamic complexity of the process of unification of a transforming thinking with a transforming heart can be achieved only in axiological connection with the need of the experience knowledge and world unity. The plurality of the spiritual experiences leads necessarily to the recognition of its multiple ways of expressing and transmission. The mission of transdisciplinarity is to generate bonds and acquire coherence inside possible links between different levels of knowledge. A double establishing of transdisciplinarity might be possible by scanning some pairs of conceptual compatibilities: transdisciplinary view, transdisciplinary closeness, trans-disciplinary openness, transdisciplinary attitude. Assuming transdisciplinarity involves also the compiling of a new language, a new logic, new concepts to allow emerging a new dialogue between different fields of knowledge. Understanding transdisciplinarity correctly may bring together and direct these innovations in the field of knowledge with all the major consequences in our daily life.

BDD-V2559 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:21 UTC)